

Gromon András: Szellemi-erkölcsi önállóság

Lk 12,57

Vannak Jézusnak olyan mondásai, amelyeket gyakran és szívesen idéznek, vannak olyanok, amelyeket nagyon ritkán, és akad olyan is, amelyet gyakorlatilag soha; ez utóbbiak közé tartozik alább vastag betűkkel szedett kérdése, amelyet alaposabban szemügyre vennünk igen tanulságos lehet.

A Lukács-evangélium 12. fejezetének végén olvassuk az alábbiakat:

(54) Így szólt azonban a tömeghez is: „Amikor látjátok, hogy felhő támad nyugatról, rögtön azt mondjátok: »Esző jön!«, és úgy is történik. (55) És amikor látjátok, hogy déli szél fúj, azt mondjátok: »Tikkasztó hőség lesz!«, és úgy történik. (56) Ti színészek! A föld és az ég arculatának megítéléséhez értetek. Hát ennek a kedvező időnek a megítéléséhez hogy-hogy nem értetek?”

(57) „**Miért nem ítéletek meg magatoktól azt is, mi a helyes Isten szemében?**”

(58) „Így hát, ha ellenfeleddel az elöljáróhoz mérsz, még útközben fáradozzál azon, hogy végleg megszabadulj tőle, nehogy a bíróhoz hurcoljon téged, a bíró meg átadja a fegyőrnek, a fegyőr pedig börtönbe vessen. (59) Mondom neked: Semmiképp ki nem jössz onnan, amíg az utolsó fillért is meg nem adod!”

Bizonytalan ennek a mondásnak az eredeti elhangzási ideje-helye, „életbe ágyazottsága”, és ez megnehezíti konkrét üzenetének megfejtését; lukácsi elhelyezése alapján lehet akár a megelőző (54-56.), akár a következő (58-59.) versekre vonatkoztatni, de az is lehetséges, hogy eredetileg magában állva hagyományozták át.

Az *első* esetben arra utal, hogy az emberek döntsék el maguk, *Isten képviselője-e* Jézus, és ne várják meg, mit mondanak erről a „tekintélyek”. A *második* esetben arra biztatja az embereket, használják saját józan eszüket annak eldöntésére, mit kell tenniük akkor, ha *konfliktusba* keveredtek valakivel. A *harmadik* esetben *általánosságban* mondja el, hogy ne viselkedjenek úgy, mint akik képtelenek önálló ítéletalkotásra, ne hagyatkozzanak mások véleményére azzal kapcsolatban, mi a helyes Isten szemében, hanem döntsék el maguk.

Mielőtt rátérnénk a következtetések levonására, meg kell indokolnom a kiemelt kérdés fordításában szereplő „Isten szemében” kifejezést, mert egyrészt nincs benne az eredeti görög szövegben, másrészt így igencsak merészségnek, sőt vakmerőségnek tűnhet Jézusnak az az elvárása, hogy minden egyszerű *ember* („így szólt a tömeghez”) maga döntse el, mi a helyes, nem csupán „emberileg”, hanem *Isten* szerint. Csakhogy: a *dikaioisz*, *dikaion*, *dikaioiszüné* szócsalád mögött álló héber *caddik*, *cedaka* fogalmak rendkívül összetett és gazdag tartalmúak, a mienkétől teljesen eltérő gondolkodásmódot tükröznek, és egyetlen szóval gyakorlatilag lehetetlen visszaadni őket. Eszerint elsősorban maga Isten az „igaz”, az ő „igaz volta, igaz-ságossága” az emberi „igaz mivolt” mintája és mércéje. Ebben a szemléletben az „igaz-ságosság” – a mi fogalmaink szerinti igazságosságon messze túlmenően (vö. Mt 5,20!) – magában foglalja az embertársak iránti köteleességek teljesítését is, valamint a jócselekedetek (= az „irgalmasság”, vö. Lk 6,36) teljes tartományát. – Ezért döntöttem a teljesen általános érvényű „helyes [Isten szemében]” fordítás mellett (vö. 5Móz 6,18: „Azt tedd, amit helyesnek és jónak lát az Úr...”), annak tudatában, hogy ez magában foglalja a „igazságos, méltányos, jogszerű, törvényes, helyénvaló, jó, igaz” jelentéseket is.

Bármelyik igaz is mármost a fent említett három lehetőség közül, nagyon fontos következtetéseket vonhatunk le ebből az *önállóságra* felszólításból.

1) Jézus feltételezte, hogy az ember nemcsak a „világi” dolgokban, hanem a – testi-lelki-szellemi, e világi és túlvilági – „üdvösséget” illetően is *képes önmagától (aph' heautón)* megítélni, mi a helyes. A meg nem kövesedett (vö. Mk 8,17), „tisztá” (Mt 5,8) emberi szív „öszönösen” érzi még, mi az „Isten

akarata”. Példa: Egy közönséges szamaritánus férfi külön tanulmányok nélkül is tudja, hogy az adott pillanatban ki az „embertársa”, és mi következik ebből az ő számára (Lk 10,36-37).

2) Az embernek meg is kell tennie azt, amire képes. Ebben az esetben: használnia kell az értelmét, mégpedig önállóan (vö. Mk 12,30.33.34; Mk 740!, 747, 749! láb.). „Egyszerű szemmel” (Lk 11,34; Lk 671, 5. bek.), „tisztá szívvel” jól „oda kell figyelnie” (Lk 12,24.27), aztán nyugodtan meg kell kérdeznie a lelkiismeretét, és le kell vonnia a következtetést (Lk 12,7.28; 13,15-16) arra vonatkozóan, mi a helyes – ahelyett, hogy restségből vagy a tekintélyektől való félelemből hagyná, hogy mások mondják meg neki. Példa: Ha a mózesi törvény megengedi is nektek a válást, azért csak kérdezzétek meg, hogy ez „kezdetben”, a Teremtő szerint is így volt-e, és ezért helyes-e (vö. Mk 10,6).

3) Ha Jézus arra szólította fel hallgatóit, hogy kritikusan vizsgálják meg, mi a helyes Isten szemében, akkor saját üzenetét sem vehette ki e vizsgálat érvénye alól. Ezért ma is kritikus vizsgálat tárgyává tehetjük tanítását, akár a szentírástudomány eszközeivel, akár „csupán” a józan ész világánál. A mindenkori vallási rajongókra és egyházi tanítóhivatalokra jellemző csak, hogy olyan „titkos kinyilatkoztatásokat” hirdetnek, amelyeknek a helyességét közönséges halandó „nem képes megítélni”. Amit ellenben Jézus látott, azt – az 1. és a 2. pont feltételeivel – bárki képes látni. Példák: Semmilyen étel nem teheti tisztátalanná az ember szívét (Mk 7,18-19); Isten a szombatot alkotta az emberért, nem pedig az embert a szombatért (Mk 2,27; 3,4); és amit talán a legnehezebb elfogadni: az az Isten, aki a gonoszokra is fölkelti napját, nyilvánvalóan jó a gonoszokhoz is (Mt 5,45).

Azt, hogy a most vizsgált kérdésben megfogalmazott, az értelmünk használatára vonatkozó, elképesztően igényes elvárás nem „elszólás” Jézus részéről, hanem szilárd része az ő szemléletének, részletesen kimutattam a Jézus elvárásai c. tanulmányban (az Isten országa rajtatok áll vagy bukik! c. kötetben), ezért szemléltetésül most csak néhány részletet idézek abból.

A legkeményebb hangon tanítványaitól kérte számon a logikus gondolkodást, illetve annak eredményeként a megértést. Amikor a tanítványok arról vitatkoztak, hogy elfelejtettek kenyeret vinni magukkal (és hogy akkor most mi legyen a kevés meglévővel), kemény hangon támadt rájuk: „Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek?” (Mk 8,17), tudniillik azt, hogy ilyenkor nem vitázni kell, hanem osztozni meglévőn.

Szellemi/vallási ellenfeleivel finomabb hangon beszélt, de nem kevésbé határozottan. Miután kiutasította a jeruzsálemi templomból a kereskedőket és a vásárlókat, odamentek hozzá a főpapok, az írástudók és a vének, és megkérdezték: „Milyen hatalommal teszed ezeket? Vagy ki adta meg neked a hatalmat, hogy ezeket tedd?” Mire Jézus ezt mondta nekik: „... Nevezetek meg egyetlen ésszerű indokot, és ... akkor megmondom majd nektek...” (Mk 11,29)!

A farizeusokkal a rituális tisztaságról folytatott vita kapcsán a tömegtől is elvárta, hogy logikusan szemlélve a dolgot, megértsék, miről van szó: „Hallgassatok rám mindnyájan, és értsétek meg: Semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje; hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön az emberből. Akinek van füle a hallásra, hallja meg” (Mk 7,14-16)! – A logikus gondolkodást nevezhetjük úgy is, hogy „érett, felnőtt gondolkodásmód” (és ennek megfelelő viselkedés). Hogy ezt mennyire elvárta mindenkitől, mutatja „a tömegnek” tett súlyos szemrehányása: „Kihez hasonlítsam hát ennek a nemzedéknek a tagjait? Kihez is hasonlítanak? Hasonlóak azokhoz a gyermekekhez, akik a piacon ülnek, és ezt kiáltják oda egymásnak: »Lakodalmast furulyáztunk nektek, de ti nem táncoltatok!« »Jajveszékeltünk, de ti nem sírtatok!«” (Lk 7,31-32).

Különös hangsúllyal kell megemlítenünk azokat az eseteket, amelyekben Jézus a teológia területén kérte számon a tárgyszerű, logikus gondolkodást, többnyire természetesen az „írástudóktól”, azaz a kor teológusaitól, de másoktól is. Például amikor közölte a hozzá vitt bénával, hogy Isten feltétel nélkül megbocsátja bűneit (tehát bénaságának nincs köze azokhoz), akkor az ott ülő írástudók azt fontolgatták: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza” (Mk 2,7)! Erre Jézus nekik támadt: „Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!” (Mk 2,8-9)?

Különösen érdekes példa arra, milyen nagyra értékelte Jézus az „értelmes gondolkodást és beszédet”, s hogy annak hatására még saját elképzelésén is hajlandó volt változtatni (Mk 7,24-30): Egy alkalommal útra kelt, és elment a jobbra pogányok lakta Tírusz határvidékére, ahol bement egy diaszpórazsidó házába, mert azt akarta, hogy senki se tudja meg ottlétét, de nem maradhatott rejtve. Ellenkezőleg, rögtön hallott róla egy asszony, akinek volt egy tisztátalan szellem hatása alatt álló kislánya. Eljött, és Jézus lábai elé vetette magát. Az asszony görög volt, szír-föníciai származású, mégis arra kérte őt, hogy űzze ki lányából a démont. Ekkor talán valamelyik tanítvány, de még valószínűbb, hogy a házigazda így szólt az asszonyhoz: „Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kutyák elé vetni”, utalva ezzel arra, hogy a zsidók szemében a pogányok gyakran csak „kutyáknak” számítottak. Az asszony viszont megfelelt neki, és így szólt hozzá: „Igen, uram! De a kutyák is esznek az asztal alatt a kisgyerekek morzsáiból.” Ekkor Jézus azt mondta neki: „*Erre az értelmes beszédre való tekintettel menj el, lányodból kiment a démon.*”

* * *

Érdekes gondolat kísérlet lehetne megválaszolni azt a kérdést, vajon milyenné válna a világ, ha az egyes emberek maguk ítélnék meg, mi a helyes – persze nem vélekedések, beidegződések és ilyen-olyan elvárások alapján, hanem azon az alapon, hogy mi a helyes Isten szemében...

(2020. november 16.)